

ХИЛАНДАРСКИ ЗБОРНИК

ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITÉ DE CHILANDAR

RECUEIL DE CHILANDAR

14

DIRECTEUR MIRJANA ŽIVOJINOVIĆ

BELGRADE 2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ХИЛАНДАРСКИ ОДБОР

ХИЛАНДАРСКИ ЗБОРНИК

14

УРЕДНИК МИРЈАНА ЖИВОЛИНОВИЋ

БЕОГРАД 2017

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР :

ЂОРЂЕ БУБАЛО, МИРЈАНА ЖИВОЈИНОВИЋ, ЉУБОМИР МАКСИМОВИЋ,
БОЈАН МИЉКОВИЋ, СРЂАН ПИРИВАТРИЋ, ЗОРАН РАКИЋ, ВИКТОР
САВИЋ, ГОЈКО СУБОТИЋ, АНАТОЛИЈ АРКАДЈЕВИЧ ТУРИЛОВ,
АЛЕКСАНДАР ФОТИЋ, ДЕЈАН ЦЕЛЕБЦИЋ

СЕКРЕТАР РЕДАКЦИЈЕ :

ВИКТОР САВИЋ

COMITÉ DE RÉDACTION :

ЂОРЂЕ БУБАЛО, ДЕЈАН Д՜ЖЕЛЕВД՜ЖИЋ, АЛЕКСАНДАР ФОТИЋ, ЉУБОМИР
МАКСИМОВИЋ, БОЈАН МИЉКОВИЋ, СРЂАН ПИРИВАТРИЋ, ЗОРАН РАКИЋ,
ВИКТОР САВИЋ, ГОЈКО СУБОТИЋ, АНАТОЛИЈ АРКАДЈЕВИЧ ТУРИЛОВ,
МИРЈАНА ЖИВОЈИНОВИЋ

SÉCRETAIRE DE LA RÉDACTION :

ВИКТОР САВИЋ

АМБЛЕМ: РЕЉЕФ НА КАМЕНОЈ ПЛОЧИ
ГЛАВНА ЦРКВА МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА
ПРИПРАТА КНЕЗА ЛАЗАРА, XIV ВЕК

ДВЕ ПОСТВИЗАНТИЈСКЕ ХИЛАНДАРСКЕ ИСПРАВЕ О КЕЛИЈИ СВЕТИХ АРХАНЂЕЛА У КАРЕЈИ*

ДЕЈАН ЦЕЛЕБЦИЋ

Апстракт. – У раду се издају две неиздате грчке исправе из Архива манастира Хиландара које се односе на хиландарску Келију Светих Арханђела у Кареји. Првом исправом (γράμμα, А), из 1652. године, Велики сабор уступа Келију јеромонаху и проигуману кир Димитрију и још двојици монаха на доживотно коришћење. Друга исправа (ἑσφράγιστον γράμμα, Б), из 1747. године, истог је типа: њоме Сабор старца манастира Хиландара Келију на доживотно коришћење уступа оцу кир Дионисију и још двојици монаха.

У Архиву Светог манастира Хиландара сачувано је најмање пет исправа о Келији Светих Арханђела у Кареји из XVII и XVIII века,¹ од којих су до сада само две објављене.² Једна од те две исправе показује како је Велики сабор Свете горе априла 1661. године Светоарханђелску келију продао манастиру Светог Пантелејмона, а друга како ју је „руски манастир“ убрзо потом препродао српској царској лаври. У овом раду издају се још две исправе, чиме се додатно осветљава судбина Келије током XVII–XVIII века. Првом исправом (γράμμα, А), која је издата 1. априла 1652. године, Велики сабор

* Прилог је резултат рада на пројекту „Традиција, иновација и идентитет у византијском свету“ (бр. 177032) који подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (ев. број 177032). Захваљујем се колегама Никосу Тутосу и Јоргосу Хацелису из Солуна за значајну помоћ коју су ми пружили.

1 Тачан број исправа о тој келији још није са сигурношћу утврђен. Познато је да се у хиландарском Архиву, поред две које су већ издате и две које се овде издају, чува макар још једна: cf. Β. Γ. Αναστασιάδης, *Ἀρχεῖο τῆς Ἱ. Μ. Χιλανδαρίου. Ἐπιτομὲς μεταβυζαντινῶν ἐγγράφων* [Αθωνικὰ Σύμμεικτα 9], *Αθήνα* 2002, 86, no. 63. Фотографија те исправе,

међутим, не постоји у Збирци Драгутина Анастасијевића, која се чува у Архиву САНУ. Треба имати у виду да је наведени закључак изведен на основу *Καὶνολοῖα φωτογραφ. снимака докуменῶν из Ακαδ. архива*, Годишњак СКА 49 (1939), Београд 1940, 445–504, посебно 448–456 (фотографије грчких исправа XVII – XVIII века, са каталожним бројем 7188).

2 Д. Целебцић, *Две неиздате омолође о хиландарској Келији Светих Арханђела у Кареји из друге половине XVII века*, *Περὶβολοῦς*. Зборник у част Мирјане Живојиновић, књига 2, ур. Б. Миљковић – Д. Целебцић, Београд 2015, 527–539.

Свете горе уступа Келију Арханђела на доживотно коришћење јеромонаху и проигуману кир Димитрију и још двојици монаха, чија имена нису наведена. У исправи су наведена права и обавезе сваке стране, описане међе територије Келије (περιοχή) и пописане покретне ствари са којим се Келија предаје (иконе, богослужбени предмети и књиге, посуде, алатке). Потписници ове исправе су представници дванаест светогорских манастира. Друга исправа (ἑσφράγιστος γράμμα, Β), која је издата 15. јула 1747. године, односно у време када је Келија већ око 85 година припадала Хиландару, такође се односи на предају Келије на доживотно коришћење оцу кир Дионисију и још двојици монаха. Исправом се регулишу права и обавезе Хиландара и келиота, пописани су предмети које је Келија поседовала у време предаје (бурад за вино, алатке, посуђе), као и ствари које су јој монаси-купци том приликом даровали (црквени предмети, богослужбене књиге, посуђе), а описана је и међа (σύνορον) територије, на којој су гајени винова лоза и лешници. Исправу је потписало девет хиландарских монаха.

Текст, превод и коментар

Исправа А

Издање је приређено на основу фотографије из Архива САНУ, бр. 7188-4 (Збирка Драгутина Анастасијевића).

Опис. Исправа се чува у Архиву Манастира Хиландара, без сигнатуре; папир (304×210mm); добро је очувана, али како је на обе стране по вертикали била савијена, дуж левог превоја постоји мање оштећење; написана је црним мастилом, основни текст је на *recto* страни, у средини горње маргине је печат Великог сабора, на којем је Богородица иконографског типа Ширшаја небес (Πλατυτέρα), а *verso* су две белешке, једна на неком словенском, а друга на грчком језку.³

Рукопис је калиграфски, има мало скраћеница, правописне грешке нису бројне. Исправа је написана истом руком као и две поменуте исправе о Келији Светих Арханђела из 1661. године,⁴ премда се могу уочити мање разлике (нпр. у симболичкој инвокацији).

Дипломатичке особености. Највероватније оригинал, са сачуваним печатом (в. Опис). Исправа (γράμμα) почиње крупнијом симболичком инвокацијом; текст се састоји од експозиције (до λιβάδια, II. 1–4), која почиње хронолошком индикацијом „од стварања света“, диспозиције (до ἐν κλαδευτηρι, II. 4–21), формуле гаранције (до αὐτοῖς, II. 21–23); потписи исписани руком писара,⁵ уз напомену на крају да су били присутни и други старци Великог сабора. Испред τοῦτου χάριν (I. 21) дописана је (можда другом руком?) једна увећана вита, а иза тих речи још једна вита, али овога пута са натписаном цртом.

3 Cf. Αναστασιάδης, Αρχεῖο τῆς Ι. Μ. Χιλανδαρίου, 39, Νο. 15. Поменуте белешке Анастасијадис није објавио, а нама нажалост нису доступне.

4 Уп. Целебић, *Две неиздајне омоложје*, 540 сл., са репродукцијама исправа.

5 У светогорским исправама од XIV века потписи често нису својеручни, већ написани руком писара: уп. Д. Папахрисанту, *Аѿонско монаштво: ѿочеци и орѿанизација*, прев. С. Јакшић, Београд 2003, 244.

Прва вѣта би могла бити скраћеница за βουτζία (cf. l. 19), док друга несумњиво означава број два (cf. ll. 18-21). Гама иза τζάπαις (l. 19), која је такође увеличана и појачана, написана је преко неког другог слова (можда вите?).

Текст исправе А

Исправа: γράμμα (l. 21)

1. април 1652. (7160)

† κατὰ τὸ ζρξ' ἔτος, μηνὶ ἀπριλλί(ω) α', συναθροισμένης τ(ῆς) ἱεραῦς ἡμῶν
Συνάξεως ||² τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἐν τῷ συνήθει τόπῳ τοῦ Πρωτάτου, ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς
ὁ πανοσιώτατος ||³ ἐν ἱερομονάχοις παπ(ᾶς) κ(ῦρ) Δημήτριος καὶ προηγούμενος
ἤτησεν ἀφ' ἡμῶν τὸ κελλίον τοὺς Ἁγίου(ς) ||⁴ Ἀρχαγγέλους, ὅπερ ἐστὶν εἰς τὰ
πρωτατινὰ λιβάδια. Ἰδόντες δὲ ἡμεῖς αὐτὸν ἄνδρα τίμιον ||⁵ καὶ εὐλαβῆ δεδώκαμε
τὸ ῥηθὲν κελλίον εἰς πρόσωπα τρία· πρῶτον ὁ ῥηθεὶς προηγούμε(ενος) ||⁶ παп(ᾶς)
κ(ῦρ) Δημήτριος καὶ δεῦτερον ὁ κ(ῦρ) [nomen vacat] καὶ τρίτον ὁ κ(ῦρ) [nomen
vacat]. Μετὰ δὲ ||⁷ τὴν ἀποβίωσιν τῶν τριῶν προσώπων μενέτω πάλιν τὸ κελλίον εἰς
τ(ὴν) δεσποτειαν καὶ ἐξουσίαν ||⁸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τοῦ Πρωτάτου. Δέδωκε
δὲ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Μεγάλην Μέσιν χάριν εὐλο- ||⁹ γίας γρόσια σαρανταεπτὰ
ἡγουν ἄ(σπρα) χιλιάδες γψξ'· δίδειν δὲ καὶ σιδουσί(αν) κατ' ἔτος ἄ(σπρα) διακόσια.
||¹⁰ Ἐστω δὲ ὡς τέλειος ἐξουσι[α]στῆς ἐν αὐτῷ εἰς τὸ καλιεργεῖν καὶ βελτιεῖν αὐτὸ
παρα μηδενὸς ἢ ἐξ ἡμ(ῶν) ||¹¹ ἢ ἐκ τῶν μεταγενεστέρω[v] ἐμποδιζόμενος. Ἡ δὲ
περιοχὴ τοῦ κελλίου μοιράζει μετὰ τὸν πλοκὸν τοῦ Ἁγίου ||¹² Στεφάνου καὶ ἔρχεται
ἕως τὸν μέγαν λάκον ἀναμεταξὺ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων καὶ ἀναβαίνει ||¹³ ἀνωθεν
τὸν μέγαν λάκον ἕως τὸν δρόμον ὅπου ἔρχεται ἀπὸ τὸ Βατοπαιδί· καὶ ἔρχεται
τὸν δρόμον ||¹⁴ ἕως τὸν πλοκὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς τὸ παλαιοκλήσιον· καὶ
καταβαίνει τὸ μικρὸν ρυάκιον εἰς τὸν ||¹⁵ πλοκὸν τὸν Ἁγίων Ἀρχαγγέλων. Καὶ
νὰ ἔχη ἐξουσίαν νὰ πέρη νερὸν ἀπὸ τοῦ παп(ᾶ) Μάρκου τ(ὴν) βρύσιν ||¹⁶ τὰ δύο
μερτικὰ, καὶ τὸ ἓνα νὰ πηγένη εἰς τὸν Πρόδρομον. Ἐχει δὲ καὶ κατοῦνα τὸ κελλίον·
ἐν πρώτοις ||¹⁷ ἢ ἐκκλησία δισκοπό(τη)ρα, καθιέρωσιν, ἐπιμάνικα, λειτουργί(αν),
στιχάρι, ἐπιτραχήλι, θυμιατὸν προύτιζιν(ον), ||¹⁸ εἰκόνες τρεῖς μεγάλαις κ[αὶ] ἑτέραις
μικραῖς <καὶ> μεγάλαις ιβ', ἐν ἀνθολό(γιον) βουλγάρικον, ἓνα ψαλτήρι ||¹⁹ τοῦ
Ἀκακίου, καὶ εἶναι ἀφιερωμένον καὶ αὐτὸ, δικέλλια γ', τζάπαις γ', βουτζία, ἓνα π',
||²⁰ ἄλλο λ', ἕτερον μ', ἕτερα β' ἀπὸ ζ' μετρῶν, ἕτερα β' ἀπὸ β' μετρῶν, πατητήρι,
παραβούτια γ', ||²¹ ζύμι, πινακοτά, ἐν κλαδευτηρ(ι). Τούτου χάριν ἐγεγόνει καὶ τὸ
παρ' ἡμῶν γράμμα καὶ ἐπεδόθη ||²² τῷ προηγούμενῳ παп(ᾶ) κ(ῦρ) Δημητρίῳ καὶ τῇ
μέλλοντι λαβεῖν αὐτοῦ συνοδίᾳ εἰς ἀσφάλειαν ||²³ καὶ βεβαίωσιν τῶν μεθ' ἡμῶν καὶ
τῶν μετέπειτα {καὶ ἐπεδόθη αὐτοῖς}. Ἐτος καὶ μὴν ὡς ἀνωθ(εν) ἐγεγράφ(ησαν). ||²⁴
† Οἱ τῆς Μεγάλης Συνάξεως γέροντες·

† ἐκ τῆς Λαύρας Γεράσιμος,

† ἐκ τοῦ Βατοπαιδίου Παρθένιος,

||²⁵ † ἐκ τοῦ Χιλανδαρίου Θεοδόσιος,

† ἐκ τῶν Ἰβήρων Βενιαμῆν,

† ἐκ τοῦ Παντοκράτορος Θεοδόσιος,

||²⁶ † ἐκ τοῦ Διονυσίου Ναθαναήλ,

† ἐκ τοῦ Σίμωνος Πέτρ(ας) Γαβριήλ,

† ἐκ τοῦ Ἁγίου Παύλου Ἀρσένιος,

||²⁷ † ἐκ τοῦ Δοχειαρίου Θεονᾶς,

† ἐκ τοῦ Ξηροποτάμου Κλεόνικος,

† ἐκ τοῦ Κουτλουμουσίου Βαρλαάμ,

||²⁸ † ἐκ τοῦ Στ(αυ)ρονικήτα Σεραφεῖμ

καὶ οἱ λοιποὶ γέροντες τῆς Μεγάλης Συνάξεως.

l. 15 τὸν: lege τῶν; || l. 17 ἡ ἐκκλησία: an τῆς ἐκκλησίας? || l. 21 πινακοτά: lege πινακοτά

Превод и коментар исправе А

† Првога дана месеца априла 7160. године на заседању Великог сабора Свете Горе, на уобичајеном месту у Протату, приступи нам преподобни јеромонах отац кир Димитрије и проигуман и затражи од нас Келију Светих Арханђела, која се налази у протатским ливадама. Пошто смо видели да је он частан и благочестив човек предадосмо речену келију трима особама: прва особа је речени проигуман отац кир Димитрије, друга кир [име недостаје], а трећа кир [име недостаје]. После смрти те три особе нека Келија поново буде у господарству и власти Велике Цркве Протата. А он Великом средишту, благослова ради, даде четрдесет седам гроша, или три хиљаде седамсто шездесет аспри, и обавеза се да годишње даје *сидоксију*¹ од две стотина аспри.² И да у Келији буде као потпуни власник, да је унапређује и обрађује земљу, и нека га нико од нас, нити од оних који буду после нас у томе не омета. Територија Келије граничи се са оградом Светог Стефана, иде до великог јарка поред Светих Бесребреника, па изнад великог јарка до пута који долази од Ватопеда; даље иде путем до ограде Светог Георгија, до старе цркве; затим силази малим потоком до ограде Светих Арханђела. Нека [отац Димитрије] има право да узима два следовања воде са чесме оца Марка,³ а једно да носи до Претече. Келија има и своје ствари: на првом месту, црквене путире, антиминос,⁴ наруквице, литургију,⁵ стихар, епитрахил, бронзану кадионицу, три велике иконе и других дванаест малих и великих, један бугарски цветник, један Акакијев псалтир, који је дарован, три дикеле, три мотике, бурад (једно од осамдесет [мера], друго од тридесет, још једно од четрдесет, два од шест мера, друга два од две мере), казан за гажење грождја, три бадња, квасац,⁶ наћвар, једне маказе. Тога ради састависмо ову исправу и предадосмо је проигуману оцу кир Димитрију и његовој будућој пратњи, да је имају ради сигурности и као потврду за оне који су са нама и за оне који ће бити после нас. Година и месец као што су горе написани.

† Старци Великог сабора: † из Лавре Герасим, † из Ватопеда Партеније, † из Хиландара Теодосије, † из Ивилона Венијамин, † из Пантократора Теодосије, † из Дионисијата Натанаил, † из Симонопетре Гаврило, † из Светог Павла Арсеније, † из Дохијара Теон, † из Ксиропотама Клеоник, † из Кутлумуша Варлаам, † из Ставрениките Серафим, и други старци Великог сабора.⁷

1. I. 9: σιδωσία: *Сидоксија* или *синδοксија* (грч. συνδωσία, σιδωσία; срп. **сидоџија**) је термин за појединачно давање сваког манастира (или келије) Протату ради сабирања одсека, односно унапред разрене суме коју је светогорска монашка заједница била дужна да плаћа држави, обично на годишњем нивоу.⁶

2. II. 8–9: Δέδωκε ... ἄσπρα διακόσια. – Цена Келије Светих Арханђела може се упоредити са ценама других протатских келија које су „продате“ келиотима у приближно исто време. Године 1632. Протат је Келију Светих Бесребреника „продао“ јеромонаху Гаврилу за тринаест хиљада аспри, уз обавезу годишњег плаћања четири стотине аспри,⁷ а 1648. године Келију Пресвете Богородице монаху Никифору за педесет пет гроша, уз обавезу годишњег плаћања двеста аспри.⁸

3. I. 16: μερτικά. Грчку реч μερτικόν, која се у облику **мѣртикѣ** јавља и у старосрпском, преводимо са *следовање*.⁹

4. I. 17: καθιέρωσιν. Речници не дају ниједно значење које би одговарало значењу у којем је реч овде употребљена. Реч се не јавља ни у светогорским исправама објављеним у Archive de l’Athos. Преводимо је са антиминос, прихватајући тумачење колеге Никоса Тутоса из Солуна.

5. I. 17: λειτουργείαν. Највероватније се мисли на богослужбену књигу са текстом литургије. У речницима грчког језика то значење није посведочено, али јесте у једном катастиху манастира Гавалиотисе у Водену.¹⁰ У српском пак језику реч *лиџурџија* се среће у том значењу: уп. Речник српскохрватскога књижевног језика Матице српске, том 3 (К – О), 218; Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ, том 11, 498. Речник САНУ као синоним за реч *лиџурџија* наводи *лиџурџијар*. Сенку сумње на наведено тумачење може да баци место дате речи у катастиху, будући да је наведена заједно са свештеничким одежама, а не са осталим богослужбеним књигама.

6. I. 21: (τὸ) ζύμι. За квасац је уобичајена именица женског рода ἡ ζύμη, али није необично да у говорном језику именица промени род, посебно зато што се обе истоветно изговорају. Необично је то што је у попису келијских предмета наведен и квасац, будући да су пописани искључиво предмети, а не намирнице. Стога помишљамо да се иза речи ζύμι можда крије нека посуда за чување квасца, али ниједан речник не указује на такво значење те речи. Осим тога, могуће је да се мисли на осушени квасац који се може чувати током релативно дугог временског периода, или пак на неку врсту тестенина (уп. нгр. ζυμαρικό).

6 А. Фогић, *Свети њора и Хиландар у Османском царству (XV–XVII век)*, Београд 2000, 63–78 (о дажбинама уопште), посебно 73 (о сидоксији).

7 Ζ. Μελλισσάκης, Ἀρχεῖο τῆς Ἱ. Μ. Ἐσφιγμένου. Ἐπιτομὲς μεταβυζαντινῶν ἐγγράφων [Ἀθωνικά Σύμμεκτα 11], Ἀθήνα 2008, 40 (No. 9).

8 Κατάλογοι ἀρχείων. Α΄ Ἐρὰ Μονὴ Καρακάλλου. Β΄ Ἐρὰ Μονὴ Σίμωνος Πέτρας [Ἀθωνικά Σύμμεκτα 1], Ἀθήνα 1985, 29 (no. 19). Текст те исправе је издат у Δ. Πετρακάκου,

Νέαι πηγαὶ τῶν θεσμῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, Ἀλεξάνδρεια 1915 (књига ми, нажалост, није доступна).

9 Уп. М. Влаинац, *Речник наших сѣарих мера у њоку векова*, III свеска, Београд 1968, 588–589.

10 Cf. *Actes de Lavra III. De 1329 à 1500*, éd. P. Lemerl, A. Guillou, N. Svoronos, D. Papachryssanthou [Archive de l’Athos 10], Paris 1979, 107, 147.16–17.

7. П. 24–28: Само два од дванаест имена поново се јављају у исправама о продаји Келије Арханђела из 1661. године: Партеније из Ватопеда и Серафим из Ставрениките.¹¹ Док је према исправама из 1661. године Партеније био дикеј и проиугман, тих података у исправи коју овде објављујемо нема. То би могло да значи да је Партеније ту дужност обављао између 1652. и 1661. године. С друге стране, није искључено да је тај податак у исправи из 1652. једноставно изостављен, посебно ако се има у виду да је у њој уз сва имена наведен још само манастир који представља, док титула, звање или функција нигде нису наведени.

Исправа Б

Издање је приређено на основу фотографије из Архива САНУ, бр. 7188-20 (Збирка Драгутина Анастасијевића).

Опис. У каталогу поствизантијских исправа Хиландарског архива В. И. Анастасијадиса ова исправа није наведена.¹² У време када је фотографија направљена (1906) овај препис био је одлично очуван. Рукопис је калиграфски; нема скраћеница; постоји већи број ортографских грешака него у исправи А (уп. *δεσποτιαν, παρεκῆθεν, πεντικοστάρι, μηνέα, νοικοκυρέοι, πρόσωπα, λεπτόκαρα*, уместо *δεσποτεиан, παρεкеїθεν, πεντηκοστάρι, μηναιа, νοικοкураїοι, πρόσωπα, λεπτόκαρα / λεπτοκάρα*).

Дипломатичке особености. Препис, без печата (уп. П. 22–23, где се изричито наводи да је на оригиналу постојао печат Хиландара). Исправа почиње крупнијом симболичком инвокацијом; текст се састоји од експозиције (до *Αρχαγγέλου*, П. 1–3), која почиње хронолошком индикацијом од рођења Христовог, диспозиције (до *καλλιεργεῖν*, П. 3–21) и формуле гаранције (до *ἡμῶν*, П. 21–24.); девет имена хиландарских монаха, без сумње потписника оригинала, уз напомену на крају да су били присутни и „остали оци“.

Текст исправе Б

Исправа: *ἐσφράγιστον γράμμα* (I. 22)

15. јул 1747.

† κατὰ τὸ σωτήριον ἔτος –1747– μὴν ἰουλίου –15– ἐλθὼν πρὸς τὴν ἡμετέραν ἱερὰν ||² βασιλικὴν μονὴν τοῦ Χιλανταρίου ὁ πανοσιώτατος παπᾶ κύρ Διονύσιος ἤτησε παρ’ ἡ - ||³ μῶν τὸ κελλίον τοὺς Ἀρχαγγέλους. Καὶ τοῦτὸ ἐδώσαμεν εἰς πρόσωπα τρία· καὶ πρῶτον πρό - ||⁴ σωπον αὐτὸς ὁ παπᾶ κύρ Διονύσιος καὶ δεῦτερον ὁ καλογερός του κύρ Κωνστάντιος ||⁵ καὶ τρίτον ὁ [nomen vacat]. Μετὰ δὲ τὴν ἀποβίωσιν τῶν τριῶν τούτων προσώπων με - ||⁶ νέτω πάλιν τὸ κελλίον εἰς τὴν δεσποτιάν τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν μοναστηρίου· δεδώκασι ||⁷ δὲ καὶ αὐτοὶ διὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ κελλίου γρόσια –103– ἤγουν ἑκατὸν τρία· νά ὑπο – ||⁸ τάτονται καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς παγγενίας τοῦ μοναστηρίου, καθὼς καὶ τὰ ἄλλα κελλία μας, αὔξειν τε καὶ ||⁹ καλλιεργεῖν αὐτό. Ἔχει δὲ καὶ κατοῦνα τὸ κελλίον τῆς ἐκκλησίας ἅπαντα τὰ χρειαζόμενα· ||¹⁰ καὶ εἰς τὸ κελλίον ἔχει πατητήρι, βαγένια, βαρέλια, παραβούταις, δικέλλια, τζεκούρι, κλα – ||¹¹ δευτηρι, καζάνι, τέντζερι, τιγάνι, μπρακράτζι, κόσα.

11 Уп. Целебцић, *Две неиздајне омолопије*, 12 В. нап. 1. 533, 537.

Τὸ δὲ σύνορον τοῦ κελλίου· ||¹² τὸ ἀμπέλι ἀρχινᾷ ἀπὸ τὰ ἀμπέλια τοῦ Ἁγίου
Γεωργίου ἕως τὸ ἀμπέλι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ||¹³ καὶ ἀποκάτω ἕως εἰς τὸ ἀμπέλι
τῆς Παναγίας· καὶ τὰ λεπτόκαρα ἀρχινοῦν ἀπὸ τὸν τζεσιμὲν ||¹⁴ τὴν στράταν τὸ
κατηφόρον, καθῶς πηγένομεν εἰς τὸ παζάρι, ἕως εἰς τὸ κελλί τὸ каракал – ||¹⁵
λινὸν εἰς τοὺς Ἁγίους Πάντες, καὶ πέρνει τὴν στράταν καὶ πηγένει εἰς τὴν ἄλλην
στράντα εἰς τὸ ||¹⁶ κελλίον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, καὶ ἀκόμη πέρει πρὸς ἕως εἰς τὸ
Ἅγιον Νικόλαον καὶ παρε – ||¹⁷ κῆθεν ἕως εἰς τὴν Παναγίαν, καὶ κλώθει ἕως τὸν
τζεσιμὲν· καὶ τελειώνει τὸ σύνορον. ||¹⁸ Ἀφιέρωσαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ κελλίον δύο
κανδήλια ἀσημένια, μισὶν ὁκὰν τὰ δύο, καὶ μη – ||¹⁹ νέα δώδεκα καὶ πεντικοστάρι
καὶ τριῶδι καὶ ψαλτήρι καὶ ἀπόστολον καὶ даμασκη – ||²⁰ νὸν καὶ ἕνα саμανтάνи
тουνтци καὶ ἕνα каδηли калагένιον, δύο теψа, δύο тигάνиа ||²¹ καὶ δώδεκα саχάниа.
Ἔστωσαν δὲ ὡς τέλειοι νοικοκυρέοι αὔξειν τε καὶ καλλιεργεῖν. Διὰ γοῦν ||²² τὸ
βέβαιον τῆς ἀληθείας ἐπεδώσαμεν αὐτοῖς τὸ παρὸν ἐσφράγιστον γράμμα μὲ τὴν
σφρα – ||²³ γίδα τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν μοναστηρίου εἰς ἀσφάλειαν αὐτῶν καὶ εἰς ἐνδειξιν
τῶν μεταγενεστέρων ||²⁴ ἀδελφῶν ἡμῶν [[ἡμῶν]].

||²⁵ Σιμεὼν ἱερομόναχ(ος) δικαῖ(ος),

Ἡσαΐας προηγούμεν(ος),

Μιχαὴλ προηγούμεν(ος),

||²⁶ χατζῆ Ἀρσένιος προηγούμεν(ος),

Νικηφόρ(ος) προηγούμεν,

Μήνας ἱερομόναχ(ος)

||²⁷ γέροντας τῆς Συνάξεως Ματθαῖ(ος),

Σαβάτιος μοναχὸς γέροντας,

χατζῆ Νικάνορος μοναχός,

||²⁸ καὶ οἱ λοιποὶ πατέρες.

l. 3 πρόσωπα: lege πρόσωπα, cf. ll. 3, 5 || l. 15 στράντα: cf. στράταν, cf. ll. 14, 15

Превод и коментар исправе Б

1747. лета Спаситељевог, петнаестога дана месеца јула, дође у наш свети царски манастир Хиландар преподобни отац кир Дионисије и затражи од нас Келију Арханђела.¹ И дадосмо је трима лицима: прво је отац кир Дионисије лично, друго његов калуђер кир Константије, а треће [име недостаје]. После њихове смрти нека Келија поново буде у власништву нашег светог манастира; они [тј. келиоти] за куповину Келије дадоше 103 гроша (сто три); нека се поковавају манастирским *ѡађенијама*,² као и остале наше келије, да увећавају манастир и раде на манастирској земљи.³ У Келији има свих ствари које су цркви потребне: каца за гажење грождја, бачве, бурад, бадњи, дикеле, секира, маказе, казан, тенцера, тигањ, бакрач, коса. Међа Келије: виноград почиње од винограда Светог Георгија до винограда Светог Димитрија, и са доње стране до винограда Пресвете; леске почињу од чесме путем низбрдо, како се

иде на Пазар, до каракалске Келије Свих Светих, и даље се путем простиру до другог пута и Келије Светог Димитрија, и још даље до Светог Николе, а одатле до Пресвете; међа ту савија до чесме, где се и завршава. А они [купци] Келији дароваше два сребрна кандила, сваки од по пола оке, дванаест минеја, пентикостар, триод, псалтир, апостол, дамаскин, један тучани свећњак, једно калајно кандило, две тепсије, два тигања и дванаест сахана. И нека им буде допуштено да као потпуни домаћини унапређују [Келију] и обрађују [земљу]. Ради потврде истине дадосмо им ово печатно писмо са печатом нашег светог манастира ради њихове сигурности и као доказ братији која ће доћи после нас.

Симеон јеромонах и дикеј, Исаија проигуман, Михаило проигуман, хаџи Арсеније проигуман, Никифор проигуман, Мина јеромонах, Матеј старац Сабора, Саватије монах-старац, хаџи Никанор монах, и остали оци.

1. I. 2: Διονύσιος. Из једне необјављене исправе сазнајемо да је отац Дионисије 11. марта 1762. године и даље живео у Келији Светих Арханђела.¹³

2. I. 8: τὰς παγγενίᾱς τοῦ μοναστηρίου. Радна обавеза на манастирској земљи, која је понекад могла бити замењена новчаном дажбином (уп. следећи коментар). Изгледа да је тај термин, који је и данас у употреби на Светој гори, посведочен већ у једном акту из средине XV века, премда у мало другачијем облику – παγκοινία.¹⁴ Српска реч *пађенија* забележена је у Вуковом Рјечнику, а потом и у речницима Матице српске и САНУ (који, међутим, њено порекло погрешно изводи од лат. *paginus*).

3. II. 6–9: δεδῶκασι ... καλερυεῖν αὐτό. Поређења ради наводимо цене још неколико познатих хиландарских келија из приближно истог времена. У јесен 1746. године Хиландар је „продао“ Келију Светог Игњатија у Кареји за 185 гроша, уз обавезу да келиоти Манастиру годишње дају 560 аспри на име синдоксије и 40 аспри на име манастирске пађеније.¹⁵ Дванаест година касније (1758) иста келија је по истој цени продата старцу Венедикту.¹⁶ Старац Мисаило је 12. септембра 1756. године продао извесном Николи Келију Успења Богородице „у близини Протата“ за 250 гроша, а друге обавезе се не наводе.¹⁷

13 Cf. Αναστασιάδης, Ἀρχεῖο τῆς Ι. Μ. Χιλανδαρίου, 86, no. 63. Уп. нап. I овога рада.

14 Cf. *Actes de Dionysiou*, ed. N. Oikonomidès [Archive de l'Аthos 4], Paris 1968, 160. Рекло би се да је реч о два различита назива за исти појам.

15 Αναστασιάδης, Ἀρχεῖο τῆς Ι. Μ. Χιλανδαρίου, 54–55, No. 29.

16 *Idem*, 62–63, No. 40.

17 *Idem*, 61, No. 37.

TWO POST-BYZANTINE DOCUMENTS FROM CHILANDAR
MONASTERY ON THE CELL OF THE HOLY ARCHANGELS AT KARYES

The Archive of the Holy monastery of Chilandar preserves at least five documents to the cell of the Holy Archangel at Karyes from the 17th and the 18th centuries only two of which have as yet been published (see note 2). This paper publishes two more such documents thus shedding further light on the fate of the cell during the 17th and 18th centuries. With the first of these (γράμμα, Α) which was issued on 1st April 1652, the Great Synod of the Holy Mountain grants the cell for life-long use to hieromonk and pro-hegoumenos kyr Demetrios and two other monks whose names are not mentioned. The document lists the rights and responsibilities of both sides, describes the boundary of the territory of the cell (περιοχή) and gives an inventory of the moveable property which was granted along with control of the cell (icons, sacral objects and books, crockery and tools). The document is signed for the representatives of twenty of the Athos monasteries in the hand of the scribe, as was the usual practice at the time. The second document (έσφράγιστον γράμμα, Β) which was issued on 15th July 1747 i.e. at a time when the cell had already belonged to Chilandar for 85 years, also concerns a grant of life-long usage of the cell to Father kyr Dionysios and two other monks. The document defines the rights and duties of the monastic house and the occupants of the cell. The items the cell contained at the time of transfer are listed (wine barrels, tools and pots and pans) as are the items which the monk-purchasers gifted to the cell on the occasion (sacral objects, liturgical books, pots and pans) and the boundary (σύνορον) of the territory on which vines and hazelnuts were grown is described. The scribe signed the document for nine monks of Chilandar.

САДРЖАЈ – TABLE DES MATIÈRES

<i>Архимандрит Тихон</i>	Настанак завршног дела Савиног Житија Светог Симеона у светлости хиландарског рукописа број 387	7
<i>Archimandrite Tihon</i>	On the final part of the Life of St Symeon by St Sava in the light of the Chilandar manuscript no. 387	18
<i>Виктор Савић</i>	Помињу ли се „игумански манастири“ у Хиландарском типикју?	19
<i>Viktor Savić</i>	Does the <i>Typikon</i> of Chilandar mention ‘Hegumenic monasteries’?	27
<i>Владимир Вукашиновић</i>	Рукописни служабници Библиотеке манастира Хиландара као извори за реконструкцију развоја српског богослужења од XIII до XIX века	29
<i>Vladimir Vukašinić</i>	Manuscript Service books of the Chilandar monastery Library as sources for reconstruction of development of Serbian worship XIII to XIX century	38
<i>Мирјана Живојиновић</i>	Грчки акти у преводу на стари српски језик	39
<i>Mirjana Živojinović</i>	Les actes grecs traduits en ancienne serbe	45
<i>Srdjan Šarkić</i>	A “Thing” – the concept and division in Serbian mediaeval law	47
<i>Срђан Шаркић</i>	Појам и подела „ствари“ у средњовековном праву	53
<i>Cyril Pavlikianov</i>	The Slavic acts of the Athonite monastery of Kastamonitou and the documentary heritage of the grand čelnik Radič	55
<i>Кирил Павликјанов</i>	Средњовековни словенски Архив светогорског манастира Кастамонита и документа великог челника Радича	122
<i>Дејан Целебдић</i>	Две поствизантијске исправе о хиландарској келији Светих Арханђела у Кареји	123
<i>Dejan Dželebdžić</i>	Two post-Byzantine documents from Chilandar monastery on the cell of the Holy Archangels at Karyes	133
<i>Ognjen Krešić</i>	Adapting to shifting imperial realities: Mount Athos (Chilandar monastery) in the political and economic context of the eighteenth-century Ottoman Empire	135
<i>Оињен Крешић</i>	Прилагођавање променљивим условима Царства: Света Гора (манастир Хиландар) у политичком и економском контексту Османског царства у XVIII веку	145

<i>Бранислав Тодић</i> <i>Branislav Todić</i>	Време изградње католикона и ексонартекса манастира Хиландара.. 147 The date of construction of the katholikon and exonarthex of the Chilandar monastery 171
<i>Ана Радовановић</i> <i>Ana Radovanović</i>	Хиландарска икона Богородице Тројеручице..... 173 The Chilandar icon of the Three-Handed Theotokos..... 188
<i>Phokion Kotzageorgis,</i> <i>Monk Kosmas</i> <i>Simonopetritis</i> <i>Фокион Коцаџеорџис,</i> <i>Монах Козма</i> <i>Симонопейитрис</i>	The History of the katholikon of the Athonite monastery of Simonopetra until the XIX century based on written sources ..... 189 Историја католикона атонског манастира Симонопетре до XIX века према писаним изворима 216
<i>Zoran Rakić</i> <i>Зоран Ракић</i>	The eighteenth century wall paintings in the Chilandar monastery – iconographic and stylistic characteristics ..... 217 Зидно сликарство XVIII века у манастиру Хиландару – иконографске и стилске карактеристике 230
<i>Ђорђе Бубало</i> <i>Đorđe Bubalo</i>	Драгутин Анастасијевић на Светој Гори 1906/1907. и 1912. године ..... 233 Dragutin Anastasijević on Mount Athos in 1906/7 and 1912 306

ИЗДАЈЕ:
СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ISSN 0584-9853

НАСЛОВНА СТРАНА: арх. НИКОЛА ДУДИЋ
ЛЕКТУРА: МЛАДЕНКА САВИЧИЋ
ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК: МИРА ЗЕБИЋ
ШТАМПА: COLORGRAFХ, БЕОГРАД
ШТАМПАЊЕ ЗАВРШЕНО 2018. ГОД.
ТИРАЖ: 400 ПРИМЕРАКА